

Samenvatting seminar 'Bevolkingsprognoses in theorie, beleid en praktijk'

Op dinsdag 6 oktober 2015 vond het seminar 'Bevolkingsprognoses in theorie, beleid en praktijk' plaats bij het Centraal Bureau voor de Statistiek. Samen met de Nederlandse Vereniging voor Demografie en het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut is deze bijeenkomst georganiseerd.

Van de 125 aangemelde personen waren er ongeveer 100 aanwezig. Daarbij waren zowel mensen aanwezig vanuit de wetenschap, het beleid en uit de praktijk (verhouding naar schatting ongeveer 30/40/30). Zij zagen 8 presentaties, waarbij een mooi onderscheid naar voren kwam: cijfers, trends/ontwikkelingen en actie. Aan de hand hiervan kunt u een samenvatting lezen waarin de belangrijkste aspecten van alle presentaties en de paneldiscussie zoveel mogelijk aan bod komen.

Cijfers

In 1921 was de prognose (de meest waarschijnlijke ontwikkeling) dat er in 2020 27 miljoen mensen wonen in Nederland. In de meest recente prognose komt het waarschijnlijke scenario tussen de 17 en 19 miljoen mensen in 2060 uit.

Prognoses komen veelal voort uit complexe modellen die samengesteld zijn op basis van meetbare factoren, op het gebied van demografie, economie, sociale ontwikkelingen en problemen en institutionele factoren. Relatief gezien is het het moeilijkste om migratie te kunnen voorspellen. Immigratie is met name afhankelijk van beleid en ontwikkelingen in de wereld, waarvan de asielmigratie overigens slechts een klein onderdeel vormt. En binnen Nederland is het bijvoorbeeld de vraag waar in de toekomst gezinnen met kinderen terecht komen.

Toch zijn er ook onzekerheden rondom sterfte en levensverwachting. Tot op heden is de levensverwachting vrijwel altijd lineair toegenomen. De vraag is of dit ook in de komende decennia door blijft gaan, of dat er toch echt een maximum aan zit. De levensverwachting bij geboorte in 2050 is in de recente prognoses steeds naar boven bijgesteld. Ook sterfteprognoses bleken in het verleden vaak te pessimistisch. Voor de toekomst is het de vraag of sterfte wordt uitgesteld of dat er sprake zal zijn van compressie waarbij de modale sterfteleeftijd vrijwel gelijk blijft.

(Verwachte) trends/ontwikkelingen

Uit de cijfers zijn trends te herleiden, waarbij onderscheid gemaakt moet worden tussen structurele (bijv. medische en sociaaleconomische ontwikkelingen) en tijdelijke trends (bijv. leefstijl). Het gaat hier bijvoorbeeld om het later krijgen van kinderen (terwijl het aantal kinderen per vrouw wel vrijwel gelijk blijft), ontwikkelingen op het gebied van huishoudens (de individualisering van de samenleving), opleiding (einde aan de groei van studenten die hoger onderwijs volgen?) meer hogere inkomens, meer vermogen van de toekomstige generaties ouderen, herkomst (toename allochtonen, waarbij het onderscheid van 1^e en 2^e generatie van belang is), technologie (medisch en domotica) en leefstijl (roken, obesitas, alcohol), leidend tot krimp, (dubbele) ontgroening, (dubbele) vergrijzing, en een sterke groei van de stad qua inwoners (veel minder qua bebouwing).

De vraag voor de toekomst is of steden blijven groeien, of dit nog wel mogelijk is en wat de effecten zijn voor de periferie. De woningmarkt zit op slot en het is de vraag of door de toekomstige sterfte (wat nog best even kan duren) in de periferie de woningen aldaar opgevuld worden met gezinnen uit de stad waardoor doorstroming op gang kan komen. Of zal er toch flink gebouwd worden in en om de stad en zal er op termijn blijvende leegstand optreden in de periferie?

Het beleid speelt een grote rol in het bepalen van de trends, terwijl andersom beleid grotendeels wordt bepaald op basis van trends en indirect op basis van cijfers. Zo is de vraag wat voor (kwantitatief) effect de asielmigratie vanuit Syrië en omliggende landen op Nederland als geheel zal hebben (politiek gezien blijkt dit het geval); op lokaal niveau zoals in Purmerend en Oranje blijken de effecten zeker aanwezig, zowel kwantitatief als politiek gezien.

Op het gebied van de zorg is de afbouw van de lichtere zorg in instellingen (ZZP 1 t/m 4) een tijdelijk effect en de recente toename tussen 2009 en 2014 van de zwaardere zorg (ZZP 5 t/m 8) zowel een landelijk als deels lokaal effect. Echter voor prognoses is het wel van belang om te kunnen rekenen met de juiste kengetallen: 2009, 2014 of een tussenvariant? Zo blijkt dat de cijfers uiteraard weer sterk afhankelijk zijn van trends en ontwikkelingen.

Actie

Zolang de cijfers positief zijn en blijven, wordt er weinig over gesproken waarom het goed gaat. Maar als de cijfers niet zo zijn als gewenst, zijn bijvoorbeeld in krimpgebieden vragen mogelijk zoals 'Wat als het nou weer aantrekt?', 'Is het wel echt zo?' en 'Kloppen die prognoses wel?'. Dan is het beter om te praten over onderliggende trends, waarbij de cijfers uiteraard nog wel een belangrijke rol kunnen spelen. Bijvoorbeeld politici en bestuurders van organisaties (bijv. scholen, instellingen) zullen te maken krijgen met impopulaire maatregelen, die toch echt noodzakelijk zijn. Ook al kan dit in het geval van politici leiden tot een daling van het aantal zetels.

Anderzijds is het niet altijd alleen een kwantitatief vraagstuk, maar juist ook kwalitatief. De provincie Zuid-Holland constateert dat er vooral veel vraag zal zijn naar goedkope huur en koop voor de toenemende eenverdieners met een laag inkomen. Als daar niet voor gebouwd wordt dan ontstaat er een probleem. In het verleden is teveel voor hogere segmenten gebouwd. Landelijk gezien is de verwachting dat het aantal ouderen met midden- en hoge inkomens juist flink gaat toenemen, waar in het kader van langer thuis wonen en nieuwe woonzorgconcepten ook op ingespeeld moet worden. En waar dat dan precies moet gebeuren, is afhankelijk van de samenstelling van de populatie en het aanwezige woonzorgaanbod. Daarvoor is lokale kennis (ook over prognoses) vereist. Hetzelfde geldt voor dalende leerlingenaantallen in krimp/anticipeergebieden: er zullen scholen moeten worden gesloten.

Zowel regionale als lokale prognoses zijn bruikbaar en de noodzakelijke tijdspanne kan erg variëren. Voor bijvoorbeeld justitie en ziekenhuizen zijn regionale prognoses voldoende. Maar ook lokale prognoses zijn van belang, bijvoorbeeld als het gaat om voorzieningen. Prognoses tot 2040 of later zijn niet altijd nodig, want beleidsmakers of organisaties denken vaak niet verder dan 1-4 jaar of zelfs korter. Dit komt mede omdat de belangen (het bestaansrecht) van (politieke) partijen en organisaties vaak nog voorop staan, in plaats van de behoeften van burgers.

In de praktijk is het is van belang om op tijd te beginnen, geduld te hebben en problemen/trends te onderkennen en met name het gezonde verstand te gebruiken. Want wat "als nou eens 70% waar is?" (Bruintjes, 2015).

Auke Vlonk (Nederlandse Vereniging voor Demografie), 7 oktober 2015